

VISSZAPILLANTÁS EGY NAGY MAGYAR ÉLETRE

Idősb Andrássy Gyula gróf születésének
százhuszadik évfordulóján

A nemzet és a dinasztia megbékülésének napján, 1867 februárjában, amikor a bécsi Hofburgban az új felelős minisztérium kinevezéséről volt szó s a király a kormány megalakítására Deák Ferencet szólította fel, a haza bölcsé, elhárítva magától a megbízatást, Andrássy Gyula gróf kinevezését ajánlotta a királynak. Az isteni Gondviselés küldöttjének mondotta őt, providenciális férfiúnak. Andrássy Gyula az is volt. A nagy sorsfordulat idején Deák Ferencen kívül senkit sem illetett meg nagyobb rész abból az érdemből, hogy Magyarország visszavívhatta alkotmányának biztosítékait, mint éppen őt. Andrássy az, kinek alakja abban a korban, mely Széchenyit, Deákot, Kossuthot adta nekünk, nem törpül el e nagyoké mellett. Elhivatottsága oly szerep betöltésére jelölte ki, mely nem volt kisebb amazokénál s oly sikerekhez juttatta, mely nevének negyedszázadon át itthon Deáké, a világrész történetében Bismarcké mellé állította. És fényt vet pályájának történetére mindennekfelett az, hogy nagy életének minden helyzetében megmaradt magyarnak s azokban az években is, mikor a kettős birodalom külügyeit vezette, elsősorban magyar hazafi volt. Elsősorban magyar érdeknek látta azt, hogy Ausztria ne gondolhasson többé a nyugaton elvesztett állásának visszaszerzésére. Az volt az elgondolása, hogy ez ellen legjobb és legbiztosabb alakulás egy egységes és hatalmas Németbirodalom megalapítása lehet. És ezen a ponton falálkoztak össze Magyarország és a Németbirodalom érdekei. Ez volt a sarkpontja Andrássy külpolitikájának s ez vezetett konkrét eredményeiben a berlini kongresszuson az orosz balkáni terjeszkedésnek Európa segítségével való megállítására, az európai megbízásra, melyet Berlinben a monarchia Bosznia és Hercegovina megszállására kapott s végül a német-osztrák-magyar szövetségi szerződés megkötésére.

Széchenyi jóslata

Mindennek emlékeztetőjéül az a nap teszi időszerűvé, melyen százhuszados fordult Andrássy születésének évfordulója. Egy visszapillantás arra a nagy életre, mely ezen a napon kezdődött, látványának mindenestire szokatlanul érdekes. Andrássy Gyula Kassán, a család idősebb, betleri ágából született. Andrássy Károly gróf volt az atyja, Szapáry-leány az édesanyja. Ő volt a középső gyermek a család három fia közt. Testvérbátyja volt Manó, öccse Aladár gróf. Még gyermek volt, mikor Széchenyi azt mondotta neki: „Te belőled minden lehetsz még Magyarország nádora is.” Kónyi Manó, az országgyűlési iroda egykori főnöke, Andrássynak bizalmas embere beszélt ezt s hozzátette még: „Mikor menekülségből, melyre a szabadség-harc bukása kényszerítette, 1857-ben hazatért, megállapodott Bécsben s meglátogatta Széchenyit. A legnagyobb magyar a haza ügyeinek jobbrafordulásával biztatta s mindjobban nekihevéülve, így szólt hozzá:

„És te leszel az ország nádora!” A nagy ember a jövőbe látott. Tíz évvel utóbb beteljesedett jóslata: 1867 június nyolcadikán mint az ország nádora a hercegprimással együtt ő tette Ferenc József király fejére Szent István koronáját.

A szabadságharc katonája és diplomatája

De vissza az ifjúságához! Bejárta Európa nyugatát, s 1847-ben, mikor visszatért, megválasztották Zemplén vármegye egyik követének. A pozsonyi országgyűlésen mint a szabadelvű ellenzék tagja vett részt az 1848-i törvények megalkotásában. 1848-ban az első független magyar minisztérium Zemplén vármegye főispánjává nevezte ki s utóbb ő, az ősi főispánok módja szerint kardot kötött, vezette megyéjének önkéntes zászlóalját s résztvett a *schwechati* ütközetben is. Bátor, hidegvérű katoná volt s feljegyezték róla, hogy éppen Schwechatnál, hol az osztrák tizenkétfős ágyugolyók sűrűjárásával megzavarták kissé a zempléni önkénteseket, Andrássy Gyula ezredes az éle pattant és ideges lovat megfeszítve, ugva vezetett előre az ellenséges tüzben az embereit. Utóbb megszervezte a zempléni népfelkelőket s harcolt Moornál Perczel Mór oldalán.

1849 elején követte a kormányt Debrecenbe, aztán követi rangban külön küldetéssel Konstantinápolyba, s ott járt el megbízatásában a világsí fegyverletételig. Nem jött azután haza, nem jöhetett, mert Haynau mindeme cselekedetét *in contumaciam* halálra ítélte és képletesen — *in effigie* — fel is akasztatta. Párisba ment.

Az utlevél

Nyolc esztendeig élt száműzetésben s ez alatt az idő alatt kelt egybe Párisban Kendeffy Katinka grófnővel. Édesanyjának közbenjárására 1856-ban amnesztiát kapott és hazajöhetett volna. De nem ment az oly egyszerűen. Ő ugyan három menekült társával: Teleki Lászlóval, Gorove Istvánnal és Almásy Pállal szemben azt a felfogást védte, hogy a száműzöttek, ha tisztességgel lehet, térjenek vissza hazájukba. Ekkor már megígérte édesanyjának, hogy ha minden kikötés nélkül bocsátják haza, akkor hazamegy — s ezt nyíltan megmondotta barátainak. 1856-ban Londonban volt. Az ottani osztrák nagykövet magához kérte és tudtára adta, hogy Bécsből utlevél érkezett számára. Andrássy elfogadta az utlevelet meg is köszönte, de a nagykövet ekkor azt mondotta neki, hogy el kell intézni még egy kis formalitást is. Egy irást kell aláírnia, melyben kijelenti, hogy szánja-bánja, amit 1848-ban és azóta tett és javulást ígér. Andrássy röviden felelt.

— Nem tudom — mondotta — mivel szolgáltam reá arra a feltevésre, hogy ily nyilatkozat alá odaírom a nevemet. Amit 1848-ban és azóta tettem, öntudatosan tettem és senkinek sincs joga feltenni rólam, hogy visszavonó nyilatkozatra szánom el magam. Tessék visszaküldeni az utlevelet.

És csak 1858-ban, az amnesztiára kihirdetése után, térhetett haza — minden feltétel aláírása nélkül.

„Többet nem kívánunk, kevesebbet nem fogadunk el”

Amit a hazafiak vártak, ha ekkor csak rövid időre is, bekövetkezett: 1861-ben összeült az országgyűlés. A felirati vitában, mint Zemplén képviselője, felszólt Andrássy is s ez a beszéde egyszerre feléje fordította a közfigyelmet. Azt mondotta:

— Mit kívánunk mi? Törvényes, szentesített jogainkat, sem többet, sem kevesebbet. Többet kívánni nem akarunk, kevesebbet elfogadnunk nem lehet.

Ez már Deák szellemében való beszéd volt.

Az 1865-re összehívott országgyűlésnek Andrássy Gyula már kétségtelenül legjelentékenyebb vezéregyénisége volt. Elégé ismert dolog, hogy Deákkal, Eötvössel és Lónyay Menyhérttel ő vette kezébe az 1866 végén megindult kiegyezési tárgyalásokat, hogy magyar részről Deák mellett ő játszotta azokban a vezetőszeret, sőt, hogy mint a kiegyezést előkészítő 67-es bizottság elnöke, egyes kérdésekben, mint például a delegációk szervezetében is, még Deákkal szemben is keresztülvitte a maga elgondolását s végül, hogy mint a független és felelős magyar minisztérium elnöke, ő volt a kiegyezés voltaképpeni végrehajtója. A kiegyezési törvénynek az a rendelkezése pedig, hogy a külügyek a magyar kormánnyal egyetértésben vezetendők, az ő miniszterelnöksége alatt valóban nem volt írott malaszt. A király megismerte és megszerette Andrássyt. Bizott benne.

A Ballhausplatz palotájában

Jelét adta bizalmának a világ előtt azzal is, hogy 1867-ben Párisba a világtárlás megátogatására, majd Szentpétervárra, aztán 1869-ben a Szeuzi-csatorna megnyitására a magyar miniszterelnökkel kísértette el magát. Ez a bizalmas viszony tette lehetővé, hogy 1870-ben, mikor kitört a német-francia háború, Magyarország teljes súlyát vehette latba a hatalmas osztrák *reváns-politikusokkal* és magával a Franciaország pártján álló *Beust* külügyminiszterrel szemben a semlegesség mellett. Megbuktatta Ausztriában a *Hohenwarth*-minisztériumot, mely a cseh közjog elismerése által nemcsak 1867 alkotását, a dualizmust, hanem az egész monarchia sorsát is feyegette. Andrássy figyelmeztette erre a királyt, Ferenc Józsefet Andrássy okai győzték meg, a Hohenwarth-kormányt nem kellett, s e bukás következtében tarthatatlanná vált *Beust* kancellár állása is. *Beust* utóda az ellentétben győztes Andrássy lett. A király 1871 november közepén őt nevezte ki a külügyek s egyúttal az uralkodóház miniszterelnökévé. Amióta a Habsburg-ház volt Magyarországának is uralkodóháza, ez volt az első eset, hogy magyar ember foglalt el ily állást a korona tanácsában, hogy magyar ember lett az ur a külügyminisztérium ballhausplatz-i palotájában.

Európa nagy válságának korszakában lett azzá. A szerb-török, majd az orosz-török háború idején, úgy lehet mondani, szirték és örvények közt vezette a kettős monarchia hajóját. Le kellett szállítani a vívmányoknak azokat a tulságait, melyeket az orosz fegyverek a *san-stefanoi* békében erőszakoltak ki s melyek végső eredményükben az orosz hegemoniát állapították volna meg.

A berlini kongresszuson

És Andrássy ura lett a helyzetnek. Az angol és német udvarokkal együtt a berlini kongresszusra gyűjtötte egybe az európai diplomáciát. Hogy ez a kongresszus egyáltalában összeült és elutasította Orosz-

ország követeléseit, abban Andrássynak kiváló része volt. Ő volt, aki úgy Bismarckot, mint az angol államférfiakat meggyőzte a monarchia keleti érdekeinek fontosságáról és tekintetbevételük szükségéről. A kongresszuson ő képviselte első meghatalmazottként a monarchiát s egyéniségének és állásának jelentősége kitűnt a nagy diplomáciai együttes külső képéből is. A kongresszus elnöke Bismarck volt. Mellette mindjárt elsőnek jobbfelől Andrássy foglalt helyet honvédtábornoki egyenruhájában. A monarchia képviselői után Anglia képviselői következtek: *Beaconsfield* lord miniszterelnök és *Salisbury* lord.

Az utolsó tett: védőszövetség Németországgal

A kongresszus eredménye s benne a mandátum, melyet a monarchia Bosznia és Hercegovina megszállására kapott, közmondásossá tette Andrássy államférfiúi szerencséjét. Hanem amikor az okkupáció végrehajtására került a sor, ennek a szerencsének határt szabott itthon a közvélemény, elsősorban a magyar közvélemény. Andrássy felmentését kérte a királytól, de előbb, egy nappal visszavonulása előtt, 1879 október 7-én aláírta a *német-osztrák-magyar védőszövetséget* — Oroszország ellen. A következő napon, október 8-án, megkapta elbocsátását, királyi kéziratral, mely így méltatta érdemét:

„Ha teljesítem — bár vonakodva és sajnálattal — házam és a külügyek miniszterének hivatalától felmentése iránti kérelmét, szolgáljon ez annak bizonyítékul, mily nagy becsét tulajdonitok egészsége fenntartásának. Ön a legeseménydusabb és legemlékezetesebb korszakok egyikében súlyos felelősség terhét évekig bátorsággal, erővel és sikerrel viselte és teljesen jogosult megnyugvással válhatik meg oly tevékenységi tértől, melyen a monarchiának és házamnak a legkiválóbb szolgálatakat tette.”

Andrássy hazajött és nem vállalt többé mandátumot, hanem elfoglalta helyét a főrendiházban. Ott, a főrendiház bizottságában mondotta 1899 április ötödikén, már halálához közel, híres beszédét a hadsereg közönsége előtt. Ez volt a politikai hatyudala. Aztán, a betegségtől készelve, elvonult Tiszadobra, családja köré s onnan Voloscába, meghalni.

Egyéniségéről és lelki alkatáról fia, ifjabb Andrássy Gyula gróf festette egykor ezt a képet az *Ujság*-ban:

— Mindent, ami jó van bennem, tőle örököltem. Tőle tanultam, hogy politikában csak az országot szabad szolgálni. Ő tanított reá, hogy minden személyes tekintetnek háttérbe kell szorulnia a közérdekkel szemben. Különösen arra tanított, hogy óvjam meg erkölcsi és anyagi függetlenségemet, mert csak független ember folytathat jó politikát. Tőle tanultam meg a komoly munkát megbecsülni. Ő mindig fáradhatatlan volt a lelkiismeretes munkában és senki oly alapos és nehéz munkát nem végzett, mint ő s mikor felelősségteljes feladat előtt állott, nem volt sem éjjele, sem nappala. Kizárólag abbal élt, hogy az előtte álló problémát minden ízében megismerje s nem volt nyugta, míg tisztába nem jött vele. De mikor jól átgondolt minden részletet s elhatározta magát, akkor minden ingadozás nélkül cselekedett. (—a)